

*О. Кім,
студентка,
С. Лук'янчук,
кандидат пед. наук, доцент,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

В умовах НУШ перед педагогом стоїть завдання сприяти розвитку в здобувачів освіти ключових компетентностей, серед яких вільне володіння державною та іноземною мовами. Початкова школа відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів як основної мети вивчення дисциплін мовно-літературної освітньої галузі. Особливе значення у цьому контексті відводиться формуванню навичок аудіювання. Школяр навчається уважно слухати усне мовлення, усвідомлює зміст почутого, виокремлює головне та другорядне, виховує культуру спілкування рідною мовою. За допомогою аудіювання відбувається розвиток когнітивних навичок – пам'яті, уваги тощо, які відіграють важливу роль в ефективності навчання.

Школяр має вміти вільно висловлювати свої думки українською мовою в усній і письмовій формах, ефективно спілкуватися в різних комунікативних ситуаціях. Сформовані навички аудіювання сприяють цьому.

Проблема формування навичок аудіювання вивчалася вченими Ф. Бацевич, М. Вашуленко, І. Гудзик, О. Мельничайко, К. Пономарьовою, О. Савченко, С. Дубовик, І. Лапшиною, С. Цінько, О. Хорошковською та іншими. Дослідники зосередили увагу на вивченні особливостей застосування видів мовленнєвої діяльності, зокрема й аудіювання, у молодшій школі.

Для всебічного та ефективного аналізу мовленнєвої діяльності в аудіюванні бажано визначити сутність цього поняття. Аналіз наукових джерел показав, що визначення мовленнєвої діяльності у різних дослідників різняться. М. Вашуленко пропонує розуміти мовленнєву діяльність як «...активний, цілеспрямований процес, опосередкований мовленням, який виникає в результаті взаємодії ситуацій спілкування між людьми. Мовленнєва діяльність може бути включена в більш широке коло інших видів діяльності, таких як соціальна, виробнича (трудова) і пізнавальна» [1, с. 26]. О. Бігич визначає мовленнєву діяльність як «систему мовленнєвих актів, що входять до складу теоретичної, інтелектуальної та практичної діяльності» [2, с. 26]. Традиційно в психології та лінгвістиці розрізняють такі види мовленнєвої діяльності: говоріння (передача мовленнєвих акустичних сигналів, що передають інформацію), аудіювання (сприйняття та осмислення мовленнєвих акустичних сигналів), письмо (кодування мовленнєвих сигналів за допомогою графічних символів) та читання (декодування графічних символів) [3, с. 13–14].

Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності має свої особливості і вчені вказують на:

1. Характер мовленнєвого повідомлення. Аудіювання, як і говоріння, належить до виду мовленнєвої діяльності, що здійснює безпосередню усну комунікацію. Тому воно протиставляється читанню і письму, які здійснюють письмову опосередковану комунікацію.

2. Роль у процесі спілкування. Аудіювання, як і читання, вважається реактивним видом мовленнєвої діяльності.

3. Спрямованість мовленнєвого повідомлення. Аудіювання, як і читання (на відміну від говоріння і письма), є рецептивним видом мовленнєвої діяльності.

4. Основна форма практики – внутрішня, тому не виражена, на відміну від говоріння та письма, які виконуються зовні.

5. Результат мовленнєвої діяльності. Це розуміння сприйнятого смислового контексту та власна вербальна чи невербальна поведінка у відповідь [4].

Аудіювання характеризується трьома рівнями мотивації, аналізу і синтезу та застосування:

1. Мотиваційний рівень. Стимулюється комунікативним завданням. Безпосередньо перед сеансом аудіювання реципієнт повинен бути поінформований про те, що слухати і на чому зосередитися. Мотивація зазвичай створюється зацікавлювальним вступним словом про автора чи тему твору. У процесі повсякденного спілкування мотивацією для сприйняття і розуміння сказаного є предмет спілкування і сам співрозмовник (манера спілкування, його навички і вміння привернути увагу слухача).

2. Аналітико-синтетичний рівень. Є основною частиною аудіювання. На цьому етапі відбувається сприйняття та обробка інформації, що надійшла через слуховий канал. Ефективність розуміння забезпечується слуховою пам'яттю, механізмами прогнозування.

3. Рівень реалізації. Передбачає остаточне осмислення прослуханого повідомлення. На цьому рівні виконавча фаза мовленнєвої діяльності може бути або не бути представлена зовні. У реальному спілкуванні результати аудіювання часто залишаються прихованими. У навчальній ситуації педагогу необхідно визначити характер остаточного розуміння інформації. З цією метою вчитель оцінює вербальні та невербальні реакції школяра. У процесі аудіювання те, як слухачі передбачають і розуміють тему тексту, залежить від їхнього рівня розвитку аудіювання, попереднього досвіду аудіювання та обізнаності з темою тексту, а також від їхньої мовної вправності та культурного рівня [5, с. 117–118].

Навчання аудіюванню молодших школярів базується на психолого-педагогічних основах із урахуванням особливостей вікового розвитку дітей. Специфічні риси зумовлені змінами постійного середовища перебування та пізнавальних процесів; недостатнім розвитком когнітивних навичок, заміщення логічного характеру сприйняття інформації емоційним. Подібний рівень розвитку молодших школярів може викликати труднощі у процесі формування навичок аудіювання. Проблеми пов'язані з мовленнєвою формою та контекстом повідомлення, умовами трансляції повідомлення та джерелами інформації.

Спостереження за педагогічним досвідом дозволяє стверджувати, що методика навчання молодших школярів аудіюванню в ході вивчення дисциплін мовно-літературної освітньої галузі передбачає інформаційно-підготовчий та організаційний етапи. Практичне навчання відбувається у взаємозв'язку із фазами мовленнєвої діяльності. Вони визначають послідовність та методику роботи та включають орієнтувальну, виконавчу, контрольну стадії.

Діяльність педагога залежить від етапу навчального заняття: під час пояснення нового матеріалу, закріплення нової теми, як елемент діалогічного чи монологічного мовлення або спеціальний різновид вправ. Завдання на аудіювання поділяються на підготовчі (орієнтуючі), мовленнєві, контролюючі. Вагому роль грає індивідуально-спрямований підхід [6, с. 90].

Таким чином, навчання аудіюванню молодших школярів передбачає цілеспрямовану роботу щодо вироблення необхідних умінь у школярів відповідно до програмних вимог у галузі засвоєння знань мовно-літературної освітньої галузі. Навчання аудіюванню об'єднує не тільки освітню, а й виховну мету: сприяє розвитку уваги учнів, вихованню культури слухання, що важливо для формування комунікативних умінь для повсякденного спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
2. Бігич О. Б. Особистісно-діяльнісний розвиток молодшого школяра на уроці іноземної мови: Монографія. К.: Віпол, 2010. 138 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. / І. Д. Бех. К. : Либідь, 2003. 280 с.
4. Вашуленко О. В., Савченко О. Я. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності та його структура. URL: https://lib.iitta.gov.ua/738948/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8.pdf (дата звернення – 15.02.2024).
5. Ніколаєва С. Ю., Бігич О. Б., Бражник Н. О., Гапонова С. В. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. К. : Ленвіт, 1999. 320 с.
6. Шимків І. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності та його місце у навчальному процесі. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, (2). 2015. С. 85–90.